

**Петропавлівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
№2 з професійним навчанням**

Проект з усної історії

**Повсякденне життя в СРСР у період 1980-
1991роках. Важливі феномени періоду:
обов'язкова служба в армії.**

**Армія – це гордість для тих , хто служить... і тих,
хто чекає**

**Координатор проекту Варламова Юлія Володимирівна
учитель історії Петропавлівської ЗОШ І-ІІІ ступенів №2
Дніпропетровської області**

Опис проекту

Мета проекту:

- сформувати в учнів уявлення про повсякденне життя в СРСР у період 1980-1991 років, допомогти зрозуміти особливості життя їхніх близьких в ті часи;
- дослідити разом з учнями такий важливий феномен СРСР, як обов'язкова служба в армії, а саме у військових частинах, які були розміщені за кордоном, на території «братніх соціалістичних» країн;
- з'ясувати вплив на життя радянських людей режиму «залізної завіси»;
- показати особливості служби радянських солдат строкової служби за кордоном;
- розвивати практичні вміння організовувати, проводити та аналізувати інтерв'ю.

Етапи реалізації проекту

I. Організаційний (05-20.05. 2018):

- створення ініціативної групи вихованців історико-краєзнавчого гуртка «Відлуння віків»;
- ознайомлення з умовами конкурсу;
- опрацювання методичних рекомендацій щодо використання методу усної історії, методичного посібника «Жива історія - метод усної історії у школі».

II. Підготовчий (01.06 – 31.08.2018):

- ознайомлення з особливостями історичного розвитку СРСР у 80-их – на початку 90-х рр.. ХХ ст.;
- вибір тематики запитань;
- створення опитувальника;
- зустрічі-знайомства з потенційними респондентами;
- навчання в Літній школі усної історії (с.Яблуниця) координатора проекту;
- врахування нової отриманої інформації та практичних навичок роботи за методом усної історії;
- остаточне затвердження опитувальника.

III. Реалізація проекту (03.09 – 10.10.2018):

- інтерв'ю з Варламовим Ігорем Анатолійовичем (15.09.2018);

- інтерв'ю з Рябоконе́м Григорієм Михайловичем (05.10.2018)

IV. Аналітично-підсумковий (10.10 – 30.10.2018):

- транскрипція інтерв'ю;
- обговорення та аналіз труднощів, що виникли в ході реалізації проекту;
- оформлення проекту.

Особистий коментар

Радянська армія з'явилася 72 роки тому.

25 лютого 1946 року Робітничо-селянську Червону армію перейменовано в Радянську.

Після Другої світової війни радянські війська залишилися у країнах Центрально-Східної Європи, що опинилися у сфері впливу СРСР. Нібито для забезпечення стабільності. Насправді ці частини здійснювали контроль над державами регіону й підтримували лояльні до Москви місцеві уряди.

У так званих країнах "народної демократії" розміщувалися чотири групи військ Радянської армії. Найбільший контингент - Західна група військ - у Східній Німеччині, до 338 тис. чоловік. Північна група військ розташовувалася на території Польщі. Чисельність групи була різною - від 100 тис. 1955 року до 45 тис. 1990-го. Центральна група військ спочатку перебувала на території Австрії й Угорщини. 1955 року її розформували. У жовтні 1968-го її створили знову - на території Чехословаччини, після придушення "Празької весни". Проіснувала до червня 1991 року.

Південна група військ із 1945-го по 1947-й розташовувалася на території Румунії і Болгарії, колишніх союзників нацистської Німеччини. Потім її розформували. 1956 року знову відновили - в Угорщині, після розгрому там антикомуністичного повстання. Війська перебували у цій країні до 1992 року.

Служба в армії в Радянському Союзі була почесним обов'язком кожного громадянина СРСР. Закінчивши школу, 18 річні юнаки потрапляли в справжню школу життя. Особливим везінням вважалася служба за кордоном. А як це було насправді ми вирішили поцікавитися у наших респондентів, які проходили службу за кордоном у остання роки існування Радянського Союзу. Що це було: школа життя чи знуцання над особистістю?

Ми провели інтерв'ю з двома чоловіками, які служили за кордоном у різних країнах і навіть у різних частинах світу, у різних військових підрозділах. Це дає можливість порівняти умови служби радянських громадян за кордоном. Отримані результати виявилися дуже цікавими.

Неочікувані зауваження

У ході реалізації проекту учні отримали неоціненний досвід спілкування з очевидцями подій, вміння проводити інтерв'ю, формулювати запитання. Але період історії кінця ХХ століття вивчається лише в 11 класі і тому учням потрібно було мати загальні уявлення про ту епоху. Період у якому жили респонденти зовсім чужий і невідомий для сучасної молоді. Тому ми переглянули декілька документальних фільмів, ознайомилися з експозицією районного історико- краєзнавчого музею, поспілкувалися зі своїми знайомими людьми старшого покоління, переглянули сімейні фотоальбоми.

Коли ми брали інтерв'ю у наших респондентів, також їх увесь час потрібно було спрямовувати в правильне русло. Нам знову ж допомогли армійські фотоальбоми, які є дуже цінним історичним скарбом та стали справжніми сімейними реліквіями.

Під час інтерв'ю використовувалися не лише запитання з опитувальника, але й багато інших, уточнюючих.

Позитивний результат проведення багато в чому залежить від комунікативних здібностей респондента, його віку, настрою. Коли ми ставили двом різним людям однакові запитання, то результат був різним. Молодший за віком респондент відповідав більш жваво, з цікавістю, а інший стримував свої емоції, суворо контролював і дозував інформацію, яка довгий час була секретною.

З результатами роботи ви маєте змогу ознайомитися, прочитавши запис інтерв'ю.

Інтерв'ю з: Варламовим Ігорем Анатолійовичем

Адреса: Дніпропетровська область, смт.Петропавлівка

Локальний проект: смт.Петропавлівка

Інтерв'юер: Варламова Альбіна, вихованка історико-краєзнавчого гуртка «Відлуння віків»

Транскрипція: Варламова Юлія Володимирівна

Вид інтерв'ю: аудіо-інтерв'ю, за допомогою диктофона

Місце проведення інтерв'ю: будинок респондента за адресою смт.Петропавлівка, вул.Польова, 87 кв.1

Дата проведення: 15вересня 2018 року

Вік, дата народження: 45 років, 19 квітня 1973року

Освіта: неповна вища, Український політехнічний технікум

Фах: гірничий технік-технолог, працює в ШУ «Першотравенське» гірничим майстром.

Присутні: Варламова Юлія

Альбіна: Тато! Розкажи про себе.

Ігор Анатолійович: Я народився в Петропавлівці Дніпропетровської обл. Дитячі роки пройшли як в усіх: дитсадок, школа. Спочатку навчався у восьмирічці, що на ГРП, але в 1983 її закрили і ми перейшли навчатися в центр. Там також була восьмирічка. У 1986 році побудували приміщення нової школи і в ній я навчався до 11 класу.(Школа стала середньою.).Після закінчення школи їздив поступати до сільськогосподарського інституту в Дніпро, але не пройшов по конкурсу. Я пішов навчатися у Першотравенське училище за спеціальністю машиніст електровозу підземного. Виробничу практику проходив на шахті «Степова», тоді вона називалася імені ХХІІ партз'їзду. По сьогоднішній день там і працюю. Заочно закінчив Український політехнічний технікум у місті Кривий Ріг за спеціальністю гірничий-технік-технолог.

А.: Що ви знали про службу в армії у дитинстві?

І.А. Знав, що кожний справжній чоловік повинен відслужити в армії. Хто не служив в армії не вважався справжнім чоловіком. Знав, що служили не тільки в Союзі, ай поза межами (Афганістан).Звідки привезли нашого односельця Сахна у цинковій труні. Зовсім не хотів туди потрапити.

А. Чи проходили ви якусь спеціальну підготовку в школі, пов'язану в майбутньому з військовою службою ?

І.А. Так, у 9 і 10 класах у нас був предмет «Початкова військова підготовка». На заняття ми приходили у військовій формі, обов'язково. Хто був без форми отримував погану оцінку. На уроках ми вчилися розбирати автомат Калашнікова за певний проміжок часу. Ходили стріляти в тир, який був

розташований у підвалі школи. Вивчали стройову підготовку. Училися розрізняти військові звання. Улітку їздили в табір військової підготовки. Він знаходився у селі Мар'їна Роща. Там ми бігали, стрибали, *підтягувалися*, стріляли у кар'єрі з автомата. Жили за армійськими законами. Дотримувалися режиму дня. Вранці підйом, зарядка. А коли ще вночі заради приколу намазали когось зубною пастою, то ганяли увесь загін.

А.: Як ви дізналися про призов на службу? Коли вам довелося служити в армії?

І.А. Кожен чоловік стояв на обліку у військкоматі. Коли мені виповнилося 18 років, то принесли *повідку*. Викликали у військкомат, пройшли медогляд. Кожному роздали , коли потрібно з'явитися на пункт збору, для відправки в облвійськкомат. Це був травень 1991 року.

А. Чи існували, якісь спеціальні обряди у вашому селищі, пов'язані з проводами в армію? Як це відбувалося?

І.А. Так, були проводи в армію. Напинали великий шалаш, згукували всіх родичів та друзів. Пили багато горілки, їли. Гуляли всю ніч. Вранці з баяном проводжали на *пятичасовий* ранковий автобус.

А. Де ви проходили військову службу? Чому потрапили саме в цей військовий підрозділ?

І.А. У Дніпрі приїхали так звані покупці і сказали, що відбирають у морфлот. Я любив кораблі і знав, що вже служать 2 роки, то згодився. Збулося побажання мого дядька Олексія на проводах, служити, як він у пожежній команді. Нас посадили у поїзд. Ми їхали цілу добу і приїхали в Ленінград. Потім нас посадили в електричку і повезли в Красну Горку. Там був *розпределитель*. Там розбирали кого куди. Я зустрів земляка з Донецька, який служив 132 ВШМС, пожежна *учебка*. Він мене туди запросив. Так я потрапив у Школу молодших спеціалістів. В *учебці* потрапив у команду за спеціальністю *хімік-пожарник авіанесущих* кораблів. Ми повинні були забезпечувати зліт-посадку літаків на авіаносцях. Училися заправляти вогнегасники, перемотувати пожежні рукави. Був тренувальний відсік авіаносця, де проходили навчання.

А. Як потрапили служити за кордон? Де ви служили?

По закінченню *учебки* нас, не пам'ятаю, мабуть чоловік 25 відправили у Владивосток. Летіли на літаку, з аеродрома Пулково. Дорогою робили дві посадки в Омську та Улан-Уде. З урахуванням часових поясів ми прилетіли майже в той час, що й вилетіли. Також попали на *распределитель*. Усіх розібрали, а нас 2 чоловіка залишилося (я і Влад з Києва). Через земляків ми дізналися, що Головнокомандуючий Тихоокеанським флотом відібрав наші

особові справи для довготривалого закордонного відрядження. Довго чекали. Потім нас і ще хлопців з інших *учебок* посадили на катер і відвезли на острів Руський. Там ми побачили справжній жах. Відправили нас на карантин, де ми повинні були пройти медогляд. Там ми були тиждень чи може й два, не пам'ятаю. На острові з його географічним положенням клімат був такий, що *нігде* не можна було сховатися від вітру, холоду та вологи. Умови проживання були жахливі. Попали в *часть*, де камбуз на тисячу чоловік. Одного разу ми були в наряді, чистили картоплю. Це були три великі ванни. Проходили медогляд. При спілкуванні офіцери нас відмовляли йти у В'єтнам, лякали нас малярією та іншими хворобами. Але після побаченого жахиття на острові Руський ми були готові йти будь-куди аби швидше залишити це прокляте місце.

Нарешті настав той день, коли нас відвезли на судно, яке направлялося до В'єтнаму. Місце призначення-В'єтнам, півострів Камрань. Наша морська подорож тривала 9 днів. Після 3 днів подорожі температура повітря ставала все вищою. Дехто з *внов прибулих* моряків згорів на сонці. Ми плили Тихим океаном. Нас супроводжували японські літаки, зустрічали іноземні судна. Дехто хворів морською *болізню*.

Прибули на півострів Камрань. Зійшли на берег. Температура в кінці листопада була плюс сорок градусів. Приїхали нас забирати. Нас двох забрали у пожежну команду. Їхали ми на пожежній машині, наш старший розповідав про місце знаходження. Ми не переставали дивуватися місцевим екзотичним краєвидам. Зустріли на гарно. Накрили «*поляну*». У команді було 5 чоловік, крім нас.

На півострові знаходилася військова база СРСР, яка забезпечувала кораблі ВМФ, які слідували далі, ГСМ та провізією.

А. Який вигляд мала ваша військова форма?

І.А. Вона була синього кольору: шорти, в'єтнамки, легкий жакет з короткими рукавами і пілотка з козирком. Парадної форми не було. Тільки ця, тропічна...

А. Чим відрізнялася служба за кордоном?

І.А. Відрізнялася якістю харчування, зарплату платили в доларах. А так особливо нічим. кожного дня ходили на море купатися. По вихідним нас возили в місто, де можна було скуштувати місцеві делікатеси: жаб, змії, равликів.

А. Чи були випадки «дідівщини»?

І.А. Особливо не було. Бо нам зразу дали зрозуміти, що кожен повинен займатися своєю справою по строку служби.

А. Чи були у вас якісь армійські традиції?

І.А. Були – посвята в моряки. Коли ми пливли у В'єтнам, то матроси з корабля переводили нас у моряки. Для цього треба було випити морську воду, яка набиралася у скляний *світільник* корабля.

А. Що вам подобалося на службі? Можливо, щось здивувало?

І.А. Усе. Коли я прибув до В'єтнаму, то знав, що у 60-х роках минулого століття тут була війна з американцями. Мені було цікавим побачити її наслідки. Вони виявилися зовсім неочікуваними. Я зустрічав високих темношкірих юнаків з розкосими очима (наслідок тісного «спілкування» американських солдатів з в'єтнамськими дівчатами). На території півострова по узбережжю залишилися американські дзоти. Усередині були написи, які залишили американські солдати. Це їх імена, прізвища та назви міст звідки вони прибули до В'єтнаму. У піску я знайшов солдатський медальон з іменем Стейн Льюїс. Ще знаходили патрони, гвинтівку М-16, значок з написом «Пасіфік оушен невік». Було багато *розвалин* та залишків металобрухту від американської техніки.

Про те що В'єтнам раніше був французькою колонією свідчила пушка, яка стояла на сопці при вході в бухту. На ній був дуже міцний метал, в'єтнамці хотіли відпиляти дуло та не змогли.

А. Що не подобалося?

І.А. Спочатку не подобалося, що далеко від дому, а потім звик.

А. Як ви підтримували зв'язок зі своїми рідними? Чи приїздили вони до вас?

І.А. Писали листи, які йшли дуже довго. Їх відправляли літаком, який прилітав 1 раз в місяць. Тому міг отримати відразу 10 листів. Батьки приїздили до мене лише на присягу в Кронштадт. Коли я там був в *учебці*.

А. Що найбільше вам запам'яталося під час служби? Були якісь курйозні випадки?

І.А. Найбільше - те, що після служби в СРСР ми потрапили наче в рай: увесь рік літо, синє море, багате своєю флорою та фауною. Небагато жителів СРСР могли мріяти про таке. Їздили вихідного дня з нашим командиром відпочивати на узбережжя моря. Плавали, ловили *ракушки*. На дні була морська змія. Ми трошки за нею поганялися, а потім вона за нами, що ми *єлі* втекли. Під водою зустрічали мурен, які неприємні на вигляд, сидять у засідках, чекають на жертву. Одного разу наступив на морського їжака, у нозі залишилися голки. Було дуже боляче, але *старослужбовці* заспокоїли, що вони самі розчиняться

і зникнуть. Ловили багато красивих ракушок, лише вдома дізнався, що вони були дуже отруйні.

А. Чи було вам страшно? З чим це пов'язано?

І.А. Страшно було в морі, коли йшли. Вночі, коли виходиш на вертолітну площадку, позаду крім доріжки з *свєтящогося планктона* і зірок на небі не було нічого навкруги. При одній думці, що ти можеш випасти було дуже страшно.

А. Яким було ваше ставлення до служби в армії?

І.А. Позитивним. Це було у нас закладено з дитинства, що ти повинен служити в армії

А. Яким було ставлення населення в СРСР до військовослужбовців?

І.А. Їх поважали, військова форма дуже подобалася дівчатам

А. Як ви проводили вільний час в армії? Чи давали вам «увольнительну»

І.А. Ходили купатися на море, збирали колекції ракушок. «Увольнительну» давали в учебці перед присягою за гарні показники у стрільбі (з 3 *вистрелів* вибив 29). У В'єтнамі все було просте.

А. Чи були ви у відпустці?

А.І. Не був, бо служив дуже далеко

А. Чи доводилося ходити в «самоволку»?

А.І. Ні

А. Якими були стосунки з місцевим населенням?

І.А. Нормальні. Ми ходили в їхні лавки, купували футболки, кросівки. Відвідували місцеві бари, де знайомилися з екзотичною місцевою кухнею.

А. Чи платили вам гроші за службу? Що ви на них могли придбати?

І.А. Так, платили 11доларів в місяць. Я збирав кошти на магнітофон, купив за 100 доларів. Гарний годинник Касіо коштував 10 доларів, магнітофон Соні 150 доларів. Робили на ці гроші кольорові фото. Таких в Союзі ще не було. Коли я прислав фото рідним усі навколо були в захопленні.

А. Які склалися стосунки з офіцерським складом?

І.А. Добрі, я разом з сім'єю командира пожежної команди у вихідні їздив на пікнік.

А. У СРСР існувало багато кумедних анекдотів про армію. Чи правда те, про що в них розповідалося – фарбування трави та інше.

А.І. У нас такого не було

А. Як ви зустрічали військове керівництво?

І.А. До нас не приїздили

А. Чи мав в СРСР хто-небудь право не служити в армії?

І.А. Так, не служили за станом здоров'я або ті, хто навчався у вузах

А. Чи були якісь пільги для військових строкової служби?

І.А. Так. могли вступати у вузи поза конкурсом

А. Як ви поверталися в Союз? Що могли везти з собою?

І.А. Мій командир пропонував залишитися на *сверхсрочну* службу, там у В'єтнамі. Я довго думав. Мені було шкода залишати це райське місце. Але вдома на мене чекала кохана дівчина і я зробив свій вибір на її користь. *Уходив* зі сльозами на очах. Поверталися на кораблі до Владивостока. Далі їхали поїздом 8 діб до Москви. Везли з собою подарунки: духи для коханої, прикраси із срібла з лунним камнем для мами.

А. Що змінилося з розпадом СРСР?

І.А. Хотіли забрати в Україну але мати сказала, що не знає, де я і хай дослужує там, де був.

А. Чи підтримували ви зв'язок зі своїми «сослуживцями»?

І.А. Так, з товаришем по службі Пацеком Владиславом, з яким ми служили з *учебки* і до кінця служби. Вітаємо один одного з днем флоту. Зараз він живе в Києві.

А. Як ви ставитеся до статті Конституції, що «служба в армії є почесним обов'язком кожного громадянина»?

І.А. Позитивно. Армія в СРСР – це школа життя.

А. Що дала вам служба в армії? Ваші побажання сучасним воякам.

І. А. Армія в *далині* від Батьківщині навчала життю. Мужності, витривалості. Бажаю, щоб армія служила для захисту країни. А не перетворювалася на Донбас.

Тайм-код 76-04

Інтерв'ю з: Рябоконе́м Григорі́єм Миха́йловичем

Адреса: Дніпропетровська область, смт.Петропавлівка

Локальний проект: смт.Петропавлівка

Інтерв'юер: Мала́я Софі́я, вихованка історико-краєзнавчого гуртка «Відлуння віків»

Транскрипція: Варламова Юлія Володимирівна

Вид інтерв'ю: аудіо-інтерв'ю, за допомогою диктофона

Місце проведення інтерв'ю: будинок респондента за адресою смт.Петропавлівка, вул.Будівельників, 9

Дата проведення: 05 жовтня 2018 року

Вік, дата народження: 54 роки, 04 березня 1964року

Освіта: вища

Фах: приватний підприємець

Присутні: Рябоконе́ Окса́на (дружина), Варламова Юлія.

Софія: Григорію Михайловичу! Розкажіть про себе

Григорій Михайлович: Я народився в селищі Петропавлівка у 1964 році, навчався у восьмирічній школі№2, що на ГРП. У нас у селищі тоді було дві школи восьмирічки і одна середня. Я проживав на вулиці Карла Маркса і тому ходив у цю школу. Після восьмого класу поїхав поступати у Ерастівський сільськогосподарський технікум. Після армії закінчив Дніпропетровський сільськогосподарський інститут. Це було у 1985-1989рр.Після закінчення вузу працював головним агрономом у колгоспі імені Горького у селищі Петропавлівка. У 1997-1998 роках був директором Петропавлівського ПТУ. Зараз працюю менеджером по засобам захисту рослин у фірмі «Агросвіт»

С. Що ви знали про службу в армії у дитинстві?

Г.М. З дитинства я знав, що служба в армії є почесним обов'язком кожного громадянина Радянського Союзу.

С. Чи проходили ви якусь спеціальну підготовку в школі, пов'язану в майбутньому з військовою службою ?

Г.М. Старші класи я закінчив у Ерастівському сільськогосподарському технікумі і там був предмет «Початкова військова підготовка», де нас вчили як поводитися зі зброєю, марширувати. У школі кожного року проводили гру «Зірниця», де ми активно приймали участь: бігали, стрибали, кидали гранати.

С. Як ви дізналися про призов на службу? Коли вам довелося служити в армії?

Г.М. Мене забрали служити після закінчення навчання у технікумі, служив з 1983 по 1985 роки.

С. Чи існували, якісь спеціальні обряди у вашому селищі, пов'язані з проходами в армію? Як це відбувалося?

Г.М. В армію мене проводжали усі знайомі мої та моїх батьків (чоловік сто...).

С. Де ви проходили військову службу? Чому потрапили саме в цей військовий підрозділ?

Г.М. Проходив службу в Німеччині, в прикордонних військах. Де служити ми не вибирали, а нас направили в обласному військкоматі. Нас відібрали і направили спочатку у навчальний центр Прикордонних військ. Він знаходився у місті Барановичі (Білорусь), тоді ми служили по всьому Союзу. С. Як потрапили служити за кордон? Де ви служили?

С. Як потрапили служити закордон? Де ви служили?

Г.М. Після навчання кращих по військовій та політичній підготовці відправили служити до Німеччини. Наша частина базувалася у Берліні, а підрозділ – у Карлмаркштадті.

С. Який вигляд мала ваша військова форма?

Г.М. Військова форма була звичайного зразка, як в усіх прикордонників.

С. Чим відрізнялася служба за кордоном?

Г.М. Я думаю, що служба нічим не відрізнялася, ми лише не ходили в «увольнение»

С. Чи були випадки «дідівщини»?

Г.М. «Дідівщини» не було.

С. Чи були у вас якісь армійські традиції?

Г.М. Якихось особливих традицій не було.

С. Що вам подобалося на службі?

Г.М. Мені дуже подобалося, коли за гарні показники відправляли на екскурсії: у Дрезденську галерею, Берлін...

С. Що не подобалося?

Г.М. *(Задумався)* Не можу сказати, подобалося все...

С. Як ви підтримували зв'язок зі своїми рідними? Чи приїздили вони до вас?

Г.М. Рідним я міг лише писати листи. До мене приїхати вони не могли.

С. Що найбільше вам запам'яталося під час служби? Були якісь курйозні випадки?

Г.М. Не можу нічого смішного згадати...

С. Чи було вам страшно? З чим це пов'язано?

Г.М. (Відповіді немає)

С. Яким було ваше ставлення до служби в армії?

Г.М. Як у всіх... Треба служити і служити гарно.

С. Яким було ставлення населення в СРСР до військовослужбовців?

Г.М. Населення СРСР з повагою ставилося до військовослужбовців.

С. Як ви проводили вільний час в армії? Чи давали вам «увольнительну»?

Г.М. Права вийти за межі військової частини у нас не було. У вільний час ми збиралися у Ленінській кімнаті, займалися самоосвітою, писали листи рідним, грали в шашки, *шахмати*, дивилися телевізор

С. Чи були ви у відпустці?

Г.М. Ні

С. Чи доводилося ходити в «самоволку»?

Г.М. Ні

С. Якими були стосунки з місцевим населенням?

Г.М. З місцевими ми не спілкувалися

С. Чи платили вам гроші за службу? Що ви на них могли придбати?

Г.М. Так. 20-25 марок. Я міг щось купити смачненького або *підзбирати* і купити собі джинси, які в той час в радянському Союзі були у дефіциті.

С. Які склалися стосунки з офіцерським складом?

Г.М. Звичайні, як у командира з підлеглими

С. У СРСР існувало багато кумедних анекдотів про армію. Чи правда те, про що в них розповідалося – фарбування трави та інше.

Г.М. Нічим таким ми не займалися.

С. Як ви зустрічали військове керівництво?

Г.М. Згідно *Уставу*.

С. Чи мав в СРСР хто-небудь право не служити в армії?

Г.М. Не служили в армії у той час. Дійсно хворі, які за станом здоров'я не могли проходити службу.

С. Чи були якісь пільги для військових строкової служби?

Г.М. Зразу після служби нам пропонували іти працювати у силові структури (КДБ, міліцію) ми мали пільги при вступі у ВНЗ, у транспорті.

С. Як ви поверталися в Союз? Що могли везти з собою?

Г.М. До Бреста ми їхали потягом, а з Бреста до Дніпра – літаком. Квитки були оплачені. Везли подарунки рідним.

С. Що змінилося з розпадом СРСР?

Г.М. Багато чого: немає країни, немає армії, озброєння...

С. Чи підтримували ви зв'язок зі своїми «сослуживцями»?

Г.М. Спочатку так, а зараз дуже рідко.

С. Як ви ставитеся до статті Конституції, що «служба в армії є почесним обов'язком кожного громадянина»?

Г.М. Служба в армії виховала у мене відповідальність, дисциплінованість.

С. Що дала вам служба в армії? Ваші побажання сучасним воякам.

Г.М. Я вважаю, що служити і захищати свою країну повинні усі...Хто за станом здоров'я не може, той повинен віддати свій *долг* в альтернативній армії. Але щоб усі були рівні перед законом. А не так як зараз: в армію ідуть ті, хто не зміг відкупитися...

Тайм-код 38-02

Опитувальник

1. Розкажіть про себе
2. Що ви знали про службу в армії у дитинстві?
3. Чи проходили ви якусь спеціальну підготовку в школі, пов'язану в майбутньому з військовою службою ?
4. Як ви дізналися про призов на службу? Коли вам довелося служити в армії?
5. Чи існували, якісь спеціальні обряди у вашому селищі, пов'язані з проходами в армію? Як це відбувалося?
6. Де ви проходили військову службу? Чому потрапили саме в цей військовий підрозділ?
7. Як потрапили служити за кордон? Де ви служили?
8. Який вигляд мала ваша військова форма?
9. Чим відрізнялася служба за кордоном?
10. Чи були випадки «дідівщини»?
11. Чи були у вас якісь армійські традиції?
12. Що вам подобалося на службі?
13. Що не подобалося?
14. Як ви підтримували зв'язок зі своїми рідними? Чи приїздили вони до вас?
15. Що найбільше вам запам'яталося під час служби? Були якісь курйозні випадки?
16. Чи було вам страшно? З чим це пов'язано?
17. Яким було ваше ставлення до служби в армії?
18. Яким було ставлення населення в СРСР до військовослужбовців?
19. Як ви проводили вільний час в армії? Чи давали вам «увольнительну»?
20. Чи були ви у відпустці?
21. Чи доводилося ходити в «самоволку»?
22. Якими були стосунки з місцевим населенням?
23. Чи платили вам гроші за службу? Що ви на них могли придбати?
24. Які склалися стосунки з офіцерським складом?

25. У СРСР існувало багато кумедних анекдотів про армію. Чи правда те, про що в них розповідалося – фарбування трави та інше.
26. Як ви зустрічали військове керівництво?
27. Чи мав в СРСР хто-небудь право не служити в армії?
28. Чи були якісь пільги для військових строкової служби?
29. Як ви поверталися в Союз? Що могли везти з собою?
30. Що змінилося з розпадом СРСР?
31. Чи підтримували ви зв'язок зі своїми «сослуживцями»?
32. Як ви ставитеся до статті Конституції, що «служба в армії є почесним обов'язком кожного громадянина»?
33. Що дала вам служба в армії? Ваші побажання сучасним воякам.

Додатки

**Угода про проведення інтерв'ю й зберігання
його фоно чи відео запису**

Петропавлівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням

«05» жовтня 2018 р.

1. Висловлюючи щиро подяку, Петропавлівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням прийняла від:
ПІБ: Варламов Юрій Анатолійович

Адреса: вул. Попова 87/1 смт. Золото-
пав. Сіверська

Телефон: 0954023303

Фоно/відео запис інтерв'ю, записано у рамках проекту «Повсякденне життя в СРСР у період 1980-1991 років. Важливі феномени періоду: обов'язкова служба в армії»

2. Я підтверджую, що передав фоно/відео запис свого інтерв'ю Петропавлівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням для збереження й використання з навчальною та академічною метою. Я передаю Петропавлівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням усі права на використання мого інтерв'ю без обмежень

3. Мені відомо про те, що фоно/відео запис мого інтерв'ю зберігатиметься в Петропавлівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням для навчального й академічного використання іншими дослідниками.

4. Мені відомо про те, що при наявності питань стосовно дослідницького проекту «Повсякденне життя в СРСР у період 1980-1991 років. Важливі феномени періоду: обов'язкова служба в армії» я можу вступати в контакт із дослідником Варламовою Ю.В. (Петропавлівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 з за адресою: вул. Соборна, 23 смт. Петропавлівка Дніпропетровська обл.

Інтерв'юєр [підпис] Респондент [підпис]

**Приклад угоди про зберігання й використання
транскрибованої копії інтерв'ю**

І.Я. Варламов Юрій Анатолійович

Ознайомившись з транскрибованою копією свого інтерв'ю, не заперечую проти використання в навчальних і академічних цілях як самого тексту, так і інформації, яку він містить без обмежень.

2. Мені відомо про те, що транскрибована копія мого інтерв'ю зберігатиметься у Петропавлівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням для навчального й академічного використання іншими дослідниками

Підпис [підпис]

Дата 20.10.2018

Варламов I.A., м.Кронштадт Навчальний центр ВШМС, 1991

За имену Советскую Работку!

СВИДЕТЕЛЬСТВО № 144

Выдано матросу В.В.Варламову
фамилия
Игорю Александровичу
имя, отчество

в том, что он окончил 132 Военное
школу младших специалистов
подготовки ТО, дивизия

по специальности Специалист по ремонту
подводной техники гидротехнических сооружений

и выданы со следующими оценками:

1. Политическая подготовка	3	2. Специальность	а) устройство и правила эксплуатации материальной части	5	7. Строевая подготовка	4
			б) практическая подготовка	5	8. Огневая подготовка	4
			в) выполнение нормативов	—	9. Санитарная подготовка	—
		3. Основы военно-морского дела, борьба за живучесть корабля и устройство пд.	5	10. Физическая подготовка	4	
		4. Оружие массового поражения и защита от него	4	11. _____	_____	
		5. Уставы ВС СССР	5	12. _____	_____	
		6. Легководное дело	—	13. _____	_____	
				14. _____	_____	
				15. Дисциплина	5	

Свідोцтво про закінчення ВШМС

Служба на Балтійському флоті, м.Кронштадт

В'єтнам, півострів Камрань (Варламов І.А., перший зліва)

В'єтнам, служба в пожежній команді, 1991

З місцевим населенням (Варламов І.А., другий зліва)

Місцева екзотика (Варламов І.А., зліва)

В'єтнамські джунглі (Варламов І.А. (другий справа))

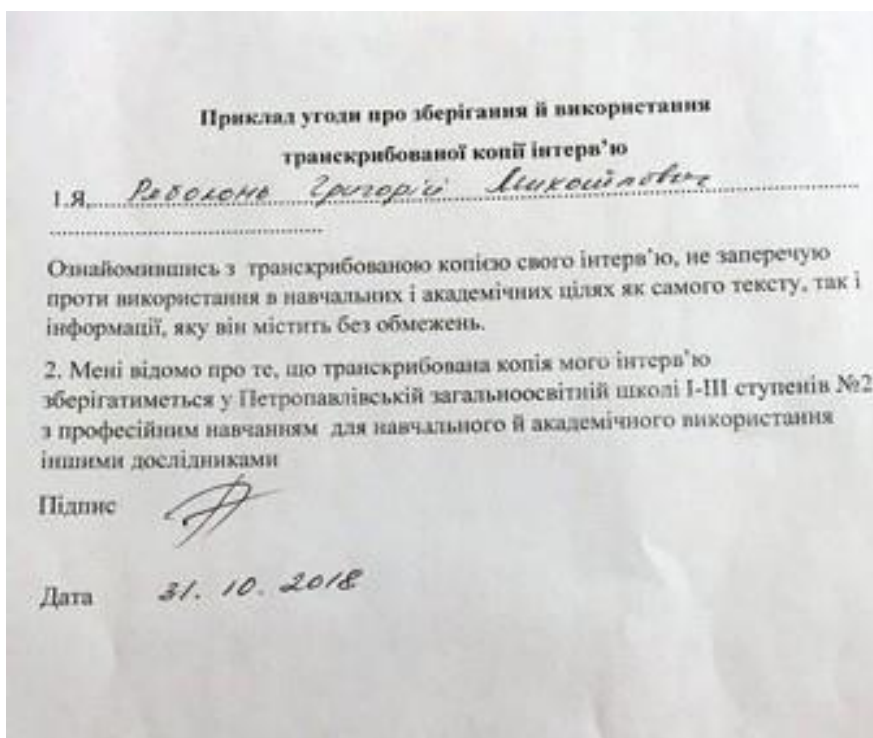
Наше дозвілля (Варламов І.А., третій справа)

Скоро «дембель»

Нагорода за службу Варламову І.А.

Експедиція до м.Дрезден (Рябокони Г.М., другий справа), 1983

**Угода про проведення інтерв'ю й зберігання
його фоно чи відео запису**

Петропавлівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 з професійним
навчанням

«05» жовтня 2018 р.

1. Висловлюючи щиро подяку, Петропавлівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням прийняла від:

ПІБ: Рябокони Григорій Михайлович

Адреса: вул. Бугівецьких 9 смт. Петропавлівка
Дніпропетровської області

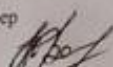

Телефон: 066 705 4004

Фоно/відео запис інтерв'ю, записано у рамках проекту «Повсякденне життя в СРСР у період 1980-1991 роках. Важливі феномени періоду: обов'язкова служба в армії.»

2. Я підтверджую, що передав фоно/відео запис свого інтерв'ю Петропавлівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням для збереження й використання з навчальною та академічною метою. Я передаю Петропавлівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням усі права на використання мого інтерв'ю без обмежень.

3. Мені відомо про те, що фоно/відео запис мого інтерв'ю зберігатиметься в Петропавлівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №2 з професійним навчанням для навчального й академічного використання іншими дослідниками.

4. Мені відомо про те, що при наявності питань стосовно дослідницького проекту «Повсякденне життя в СРСР у період 1980-1991 роках. Важливі феномени періоду: обов'язкова служба в армії» я можу вступати в контакт із дослідником Варламовою Ю.В. (Петропавлівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 з за адресою: вул. Соборна, 23 смт. Петропавлівка Дніпропетровська обл.

Інтерв'юєр Респондент

У вільні хвилини

Солдатські будні (Рябоконт Г.М., внизу справа)